

ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ДІАЛЕКТОЛОГІЯ

УДК 811.161,2'282.2(477.87)

О. Ф. Миголинець

ЗІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ЗА ЛЕКСИКОЮ ПЕРЕДВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ В УКРАЇНСЬКИХ ЗАКАРПАТСЬКИХ ГОВІРКАХ

Лексика передвесільного обряду є однією з найдавніших семантичних груп, для якої характерна і глибока архаїчність, і безперервність мовотворчого процесу. У цій лексиці міститься інформація про традиційну духовну й матеріальну культуру народу. Тому її фіксація, систематизація та аналіз у різних аспектах вивчення мови є першочерговим завданням українських мовознавців. Актуальність цього дослідження зумовлена потребою глибшого аналізу весільної обрядовості Закарпаття в лінгвістичному аспекті. У статті наводиться лексико-семантичний та етимологічний аналіз лексики передвесільного обряду в українських закарпатських говірках. Простежуємо наявність чи відсутність зібраних назв в українській літературній мові та українських говорах.

Ключові слова: лексико-семантична група, лексика передвесільного обряду, лексема, мотивація, українські закарпатські говірки.

Myholynets O. Observations on the Vocabulary of the Pre-Wedding Ceremony in Ukrainian Transcarpathian Dialects. *The vocabulary of the pre-wedding ceremony is one of the oldest semantic groups, which is characterized by both deep archaic and modern language formations. The vocabulary contains information about the traditional spiritual and material culture of the people, its recording, systematization, and analysis in various aspects is a primary task for Ukrainian linguists. The relevance of our study is preconditioned by the need for a deeper analysis of the wedding rituals of Transcarpathia in the linguistic aspect.*

The wedding rituals of Ukrainians as part of their spiritual world have already been the subject of scientific interest of many ethnographers and linguists. However, in the works published to date, the vocabulary denoting wedding ceremonies in Transcarpathian dialects has been insufficiently covered. There are no systematic descriptions of this layer of vocabulary in the Transcarpathian dialects, nor is the attention paid to the dynamics of the development of the wedding ceremony, foreign language borrowings, etc.

The object of our analysis is the vocabulary of the pre-wedding ceremony in Ukrainian Transcarpathian dialects.

The paper presents a lexical-semantic and etymological analysis of the vocabulary of the pre-wedding ceremony in Ukrainian Transcarpathian dialects. We trace the presence or absence of the collected nominations in the Ukrainian literary language and Ukrainian dialects. In particular, we analyze the names for courtship, refusal of marriage, acquaintance of the parents of the bride or groom with the homes of their future matchmakers, parental consent to marriage, consent of the bride and groom's parents during the wedding, announcement of the engagement of the couple, festivities at the bride's place on the eve of the wedding, wedding invitations, dressing the bride in wedding clothes, etc.

As can be seen from our research, the pre-wedding ceremony is a traditionally enshrined social custom and celebration that accompanies and marks a marriage and the birth of a family. Many of its components date back to ancient times and have been preserved over the centuries.

Keywords: *lexical-semantic group, vocabulary of the pre-wedding ceremony, lexeme, motivation, Ukrainian Transcarpathian dialects.*

Вступ

Лексика весільного обряду є однією з найдавніших семантичних груп, для якої характерна як глибока архаїчність, так і безперервність мовотворчого процесу. Ця група слів відображає багатство матеріальної та духовної культури представників різних етнічних груп українців.

Весільна обрядовість українців як частина їхнього духовного світу вже була предметом наукових зацікавлень багатьох етнографів та лінгвістів. У мовознавчому аспекті лексику весільного обряду досліджували А. Гура, П. Романюк (поліські), І. Магрицька (східно-слобожанські), Н. Карлова (східно-слобожанські та східностепові), В. Дроботенко (степові), Н. Грозовська (середньонаддніпрянські), О. Горбач, М. Бігусяк, Я. Вакалюк (гуцульські), В. Прокопенко, Ю. Руснак (буковинські), Н. Глібчук (наддністрянські та надсянські), Н. Хібеба (бойківські), Т. Тищенко (подільські), В. Лавер, І. Нібак, О. Миголинець (закарпатські) та ін. В опублікованих раніше працях ми вже звертали увагу на лексику власне весільного обряду, назви молодих та інших учасників весілля, запозичену лексику, фраземи у складі весільного обряду. Проте й до сьогодні немає системних описів цього шару лексики в закарпатських говірках, як і не звернено увагу на динаміку розвитку весільного обряду тощо. Актуальність

нашого дослідження зумовлена потребою глибшого аналізу весільної обрядовості Закарпаття в лінгвістичному аспекті.

Мета статті – подати лексико-семантичний та етимологічний аналіз лексики передвесільного обряду в українських закарпатських говірках, простежити наявність чи відсутність зібраних назв в українській літературній мові та українських говорах.

Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань:

- 1) використовуючи авторську програму-питальник, укласти опис передвесільного обряду та його лексики;
- 2) здійснити лексико-семантичний аналіз лексики передвесільного обряду;
- 3) встановити відношення зібраних назв до відповідної лексики інших українських діалектів;
- 4) дослідити географію зібраної лексики в межах окресленого ареалу.

Методи дослідження

Основний метод – описовий. Він реалізований у процесі класифікації матеріалу та його інтерпретації за мотиваційними зв’язками. У межах цього методу використано прийоми лексико-семантичного та словотвірного аналізу. Зіставний аналіз уможливив виявлення зв’язків лексики передвесільного обряду з відповідною групою лексики сусідніх ареалів. Крім цього, використано прийом лінгвогеографічного методу, який дозволив встановити територіальне поширення аналізованих назв.

Виклад основного матеріалу

Передвесільний обряд – це закріплений традиціями урочистий суспільний звичай, що супроводить і знаменує одруження – народження нової сім’ї. Чимало його компонентів сягають глибокої давнини й збереглися впродовж віків.

Перед весіллям, як правило, відбуваються сватання, оглядини, заручини.

Сватання – перша зустріч для досягнення згоди на шлюб. У закарп. гов. має назви *св́атанкі (-ы)*, *дóговори*, *іті́ у сваті́*, *іті́ с’а домоу́ляти*, *договорі́тис’а*, *змо́вини*. Ці назви свідчать про те,

що свати продовжують домовлятися про весілля за умови задоволення матеріальним становищем протилежної сторони. Найбільший ареал охоплює назва *св́атанкі (-ы)*, мотивована іменником *сват* (псл. **svatъ* (ЕСУМ, 2006, т. V: 187), що вживається на позначення виконавця обрядової дії (Бігусяк, 2000: 126). Пор. наддністр., надсян., гуц., сх. слобож. *св́атан'а* (Глібчук, 2004: 121; Вакалюк, 1978: 9; СВЛ, 2003: 132), бойк. *св́атан'а(е)*, *сватанк'е(і)*, *сватанки*, *св́атанка*, *сватачк'е* (Хібеба, 2009: 17), зх.поліс. *сватані* (СЗПГ, 2000, т. II: 136), а також пол. *swaciny*, *swaty*, пол. діал. *watowstwo* 'сватання'. У бойк. говірках фіксуємо дієслово *домоўл'ятис'а* 'свататися' (Хібеба, 2009: 19); пор. зх. поліс. *домовини* 'обрядова вечірка в нареченої' (СЗПГ, 2000, т. I: 138). Пор. ще бук. *договор* (СБГ, 2005: 98), сх. слобож. *договори*, *договори*, *договори* 'обряд домовлення батьків наречених про майбутнє весілля', *договореност'* 'т. с.', *договор'ятис'* 'домовлятися про майбутнє весілля' (СВЛ, 2003: 49); *іті до сват'їу*, *іті до сват'їу у гост'і*, *іті по сватах* (СВЛ, 2003: 63).

Лексема *змовини* – суфіксальний дериват, пов'язаний з дієсловом *змовлятися*; пор. пол. *zmówny* 'перша зустріч шлюбних сторін'. Назва фіксується і в інших говорах української мови (Хібеба, 2009: 20).

Із семантикою 'відмова в шлюб' виявлено назви *вітказати*, *отказати*, *утказатис'а*, *опозорити*, *відмовити* (*одмовити*, *удмовити*), *зган'бити*, *получити гарбуза́*, *дати гарбуза́*. Пор. зх. поліс. *одказати* 'переказати потайки що-небудь комусь' (СЗПГ, 2000, т. II: 9), нж. наддніпр. *одказат'*, *одказуват'* 'відмовляти' (СНН, 1992, т. III: 34). Що стосується походження фразеологізмів, до складу яких входить лексема *гарбуз*, то, на думку І. Магрицької, «головною причиною введення рослини в обряд сватання був її великий розмір і яскравий колір, які унеможливлювали приховання факту відмови». У багатьох говірках лексема *гарбу́з* позначає реальний предмет, який дівчина вручає хлопцеві. Пор. сх. слобож. *дати* (*н'ідне"сті*, *приче"ніти*, *пов'сити*, *ўручіти*, *н'ідсунути*) *гарбуза́* (Магрицька, 2003: 184). У сх. слобож. гов. фразема *дати гарбуза́* фіксується у знач.: 1. 'відмовити парубкові при сватанні', 2. а) 'уручити молодій гарбуз на знак її нецнотливості', б) 'уручити гарбуз матері молодій на знак нецнотливості дочки' (СВЛ, 2003: 45).

Основним етапом передвесільного обряду було знайомство. Обряд знайомства батьків молодого (-ої) із житлом, господарством

своїх майбутніх сватів репрезентують назви *обзори (-и), обзорини, обз'юванки, обз'юраниці, обз'юрки, розг'ядини, огл'ядини, ходити позирати*, які є віддієслівними іменниками і мотивовані відповідно словами *обзирати, розг'ядати, огл'ядати*. Під час оглядин батьки й родичі нареченої приходили в дім парубка, щоб ознайомитися з його матеріальним становищем, господарством. Лексема *обзорини*, яка утворена флективним способом від дієсл. *обзирати* за допомогою усічення суфікса -а-, чергування *и / о*, пов'язана з дієсл. *зріти* 'бачити' (псл. **zbrěti*), відома в гуцульських, бойківських, буковинських, наддністрянських, надсянських, південно-східно-полтавських говірках (БГ, 1984, т. I: 5; СБГ, 2005: 348; ГГ, 1997: 134; Хібеба, 2009: 19; Глібчук, 2004: 121; Вакалюк, 1978: 9). Деривати від -*гляд*- як найменування названого обряду відомі також у багатьох українських говорах; пор. у гуц. *розг'ядини* (Вакалюк, 1978: 9), *огл'ядини* (СГГ, 2005: 123), у сх.слобож. *огл'яден'а, огл'ядина, огл'ядини, розг'яди, розг'ядини* (СВЛ, 2003: 97, 127); а також пол. *obzierki, oglądy, oględziny*, пол. діал. *ogładziny*, чес. *vyhledy*, слц. *vohlady*, болг. діал. *на огляди* 'на огляд весільних подарунків' (Хібеба, 2009: 22). На досліджуваній території для цієї обрядодії зафіксовані ще поодинокі назви *пич позирати, позирати, дивітис'а*. Оглядання печі – це обряд, пов'язаний з огляданням господарства майбутніх сватів. Наприклад, під час приходу родичів молодого до своїх майбутніх сватів родичі молодої робили вигляд, що мажуть, гладять пич. Пор. сх. слобож. *п'ич (п'ичку) колупати, д'єрти, доуб'ати, скре^мбті* (Магрицька, 2003: 183).

Обряд 'виторговування' дівчини-нареченої представниками роду жениха її батьків представлений назвами *торг, торговатис'а, ві(ы)куп, токмитис'а, згов'ор'уватис'а*. Назва *торг*, на думку Н. Хібеби, мотивована дією учасників довесільного обряду – обумовити придане наречених (Хібеба, 2009: 26). Пор. гуц. *торгі* (Вакалюк, 1978: 9), бойк. *торгувати, торговатис'а*, сх. слобож. *торг* 'викуп молодої у дружок', *торгуватис'а*, *торгуватис'а за молодіу, торговатис'а за н'ів'єсту*: 1. 'обряд передвесільного виторговування дівчини-нареченої представниками роду жениха', 2. 'виконувати обряд весільного викупу' (СВЛ, 2003: 145); *вікуп, вікуп молодій, нев'істки* 'т.с.' (СВЛ, 2003: 9). Лексема *токмитис'а* – з рум. *tocti* 'домовлятися' (ЕСУМ, 2006, т. V: 59). Пор. архаїчне бойк. *толма* (Хібеба, 2007: 506).

Із семантикою 'угода' на Закарпатті зафіксовано лексему *тóкма* (СЗГ, 2008: 352) з рум. *toști* 'домовлятися' (ЕСУМ, 2006, т. V: 591).

Згода батьків на шлюб представлена назвами *благословіти*, *благослоў'їати*, *благословін'а*, *благословен'їе*, *благословенство*, *давати благословін'а* (*благословен'а*), *благословіти вінók*, *давати згóду* (*дóбрó*), *соглаша́тис'а*, *согласі́тис'а*. Лексема *благословенство* і похідні є калькою з грецької мови (ЕСУМ, 1982, т. I: 204) і мотивується тим, що батьки виголошують молодим напутні слова. Пор. наддністр., надсян. *благосло'венство*, *благосло'вен'а* (Глібчук, 2004: 122), бук. *благословен'а*, *благослов'їн'а*, *благословенство* (Руснак, 2010: 9), гуц. *благословенство*, *благослов'їн'ї*, *благоловлén'а* (Бігусяк, 2000: 128), сх.слобож. *благословен'їе*, *благословен'їа*, *благословен'а*, *благословенство*, *благословіти молодїх* (СВЛ, 2003: 20), а також бойк. *дати дóбрó* (Хібеба, 2009: 22).

Обряд домовлення батьків наречених про хід весілля має назви *домóвини*, *домоў'лн'а*, *дóговори* (*дóговóры*), *переговóри* (-*ы*), *дóкладки* (-*ы*), які є віддієслівними іменниками. Пор. пол. *zmiwiny*, пол. діал. *dotówy* 'змовини' (Хібеба, 2009: 24). Окремі з цих назв поширені і в інших говорах: пор. бук. *дóговір* (Руснак, 2010: 16), бойк. *змóвини* (Хібеба, 2009: 24), сх.слобож. *домóвини*: 1. 'сватання', 2. 'обряд домовлення батьків наречених про майбутнє весілля' (СВЛ, 2003: 49), сх.слобож. *дóговори*, *дóговóри*, *дóговорї* 'обряд домовлення батьків наречених про майбутнє весілля', *дóговóреност' 'т. с.* , *переговóри*: 1. 'прихід старостів жениха до батьків дівчини з метою дізнатися про їх згоду на шлюб', 2. 'обряд домовлення батьків наречених про майбутнє весілля' (СВЛ, 2003: 49, 103), поліс. *домóвини* 'обрядова вечірка у молодій напередодні весілля, куди приходять і батьки молодого' (СЗПГ, 2000, т. I: 138).

Обряд оголошення дівчини і хлопця, що одружуються, нареченими має назви *зару́чини* (*ы*), *зару́чен'а*, *обру́чен'а*, *сватанкі* (*ы*), *сва́тан'а*, *засва́тан'а*. Під час цього обряду закріплювалося досягнення остаточної згоди на шлюб. Лексема *зару́чини* і похідні, яка утворена суфіксальним способом від дієсл. *зару́чатися* за допомогою усічення *-а-* та додавання форманта *-ини*, мотивована дією, що завершувала цей обряд: молоді у разі згоди на одруження з'єднували руки. Фіксується також у гуц. (Бігусяк, 2000: 126), бойк. (Хібеба, 2009: 23), бук. (Руснак, 2010: 9), сх. слобож. (СВЛ, 2003: 59) та ін. гов. Лексема

обручен':а 'вінчання' поширена у сх. слобож. гов. (СВЛ, 2003: 97). Пор. пол. *zaręczynu* (Хібеба, 2009: 23). Лексеми *сватанкі* (ы), *св'атан'а*, на думку М. Бігусяка, мотивовані назвою *сват*, що вживається на позначення виконавця обрядової дії (Бігусяк, 2000: 126). Лексема *сватання*, що позначає 'одну з частин традиційного весілля, під час якої вирішується питання про шлюб', є нормативною в українській літературній мові (СУМ, 1978, т. IX: 66). Пор. поліс. *сватані* (СЗПГ, 2000, т. II: 136).

Основною обрядодією передвесільного циклу виступає оголошення заручин дівчини та хлопця, що в досліджуваних говірках має назви *огласки* (ы) (*оголоски* (ы), *вуголоски*), *церк'ю́н'і за́повіді* (і, ы). Мотивація цих назв є прозорою. Назви *огласки* (ы), (*оголоски* (ы)) утворені суфіксальним способом від дієсл. *оголосити*. Слово-сполучення *церк'ю́н'і за́повіді* представлено також у гуц., бойк. гов. (Бігусяк, 2000: 127; Хібеба, 2009: 26), *за́по'в'іди*, *о́по'в'іди*, *о́по'в'ід'і* – у надсян. та наддністр. гов. (Глібчук, 2004: 121). Пор. пол. *zapowiedź, ogłoszki, opowiedzi, wygłaszki*, н.-луж. *zapowědanje*, слц. *ohlášky* (Хібеба, 2009: 27). Польські етимологи вважають, що слово **zapovědati* 'повідати, розповісти' функціонує із XIV ст., походить із псл. **zapovědati* 'повідати, розповісти' (ЕСУМ, 1985, т. II: 236). Пор. гуц. *оглашк'и*, *оглас* 'оголошення про шлюб' (СГГ, 2005: 123).

Для позначення гуляння в молодій напередодні весілля уживають назви *гускі*, *вінки*, *іду́т на вінки* (ы), *вінко́плети*, *заграван'а*, *фаша́нкі*, *гу́л'ки*, *зага́дован'а*, *загу́дованки*, *заво́дини*, *сорочкаш'і*, *не́сти сорочки*, *іти за сорочко́ю*, *іти за пла́т'ом*, *д'івич ве́чір*, *веч'ірки*, *д'івішн'ік*. Цей обряд, на жаль, зараз відбувається дуже рідко і відходить у минуле. Лексема *гускі* вживається також на території гуцульсько-покутського та гуцульсько-бойківського суміжжя. З іншим значенням 'щільно збита грудка (перев. солі)' ця лексема відома на Гуцульщині значно ширше (ГГ, 1997: 50). Назва мотивована тим, що під час цього обряду пекли різні калачики у формі гусок або качечок, якими вже вранці в день весілля обдаровували наречених та їх друзів і друзок.

Назви, мотивовані іменником *вінки*, пов'язані з обрядом, який відбувається на прощальному дівич-вечорі у будинку молоді, коли плетуть віночки. У цих назвах спостерігається перенесення назви дії на саму гулянку. Пор. бук. *ші́ти віно́к* (Руснак, 2010: 9), гуц. *в'інкі*, *в'іно́чки*, *в'інкоплéтини* (Вакалюк, 1978: 9), поліс. *в'інкі* (СЗПГ, 2000, т. I: 64).

Сорочкаш'ї – похідне від імен. *сорóчка* (з псл. **sorky*, зменш. **sorčica*, **sorčьka* (ЕСУМ, 2006, т. V: 358). Назва мотивується дією, під час якої наречена перев'язувала рушниками старостів й обдаровувала родичів молодого сорочками. Найменування *їти за сорóчкою* мотивується тим, що наречений після прощального вечора з друзями брав своїх найближчих побратимів (дружбів) і їхав до дому молодої викупляти сорочку.

Лексема *д'івичн'їк* – запозичення з рос. *девичник* 'т. с.', мотивована назвою учасниць обряду. Літературно-нормативна назва цього обряду – *д'івич-веч'їр* (СУМ, 1971, т. II: 297), яка вказує не тільки на приналежність дівчині, але й на час проведення обрядодійства.

Суфіксальним утворенням від дієсл. *гуляти* є лексема *гу́лки*. Поширена у сх. слобож. гов. із знач.: 1. 'святкування сватання неодруженою молоддю', 2. 'обряд прощання молодого з парубкуванням', 3. 'вечірнє зібрання молоді, що влаштовує гуляння передвесільного дня', 4. 'бенкет із нагоди одруження в домі молодого' (СВЛ, 2003: 42), у поліс. гов. із знач. 'гуляння; веселощі з випивкою і танцями' (СЗПГ, 2000, т. I: 113), бойк. *гу́лки*, *гуля́нки* 'забава', 'розвага' (БГ, 1984, т. I: 198), бук. *гу́льки* 'гуляння, танці' (СБГ, 2005: 78).

Ізоглоса назви *завóдини* продовжується у гуц. *завóдини* 'вечір напередодні весілля, вінкоплетини' (ГГ, 1997: 73), бук. *завóдини*: 1. 'заведення молодої та молодого їх гостей за весільний стіл', 2. 'гуляння у молодої напередодні весілля' (СБГ, 2005: 126).

На означення весільного деревця вживають назви *курагу́ї* (*курага́, кураго́їлу*), *вес'їл'на* (*свал'бовá*) *корогва́* (*курагу́ї*), *пра́пор* (*вес'їл'ний, свал'бовый пра́пор*), *дереу́це, берéза, йали́чка, ійен'*. Мотиватором назви *дереу́це* виступає, на думку М. Бігусяка, процес прикрашення верхівки смерічки чи ялиці, що служить для виконання певних обрядових дій (Бігусяк, 2000: 128). Березою чи ялинкою прикрашалася брама в переддень весілля. У гуц. гов. поширеними є ще назви *вес'їл'не дереу́це, пра́п'їр, вес'їл'на хорогва́* (Бігусяк, 2000: 128); пор. бук. *де"ре"у́це* (Руснак, 2010: 9; СБГ, 2005: 91), сх. слобож. *дереу́це* 'т. с.' (СВЛ, 2003: 46), а також поліс. *хоро́гва* (СЗПГ, 2000, т. II: 232). Лексема *корогва́* (*курагу́ї*) пов'язана з псл. **xorogy* (ЕСУМ, 2012, т. VI: с. 204).

У значенні 'запрошувати на весілля' вживаються назви *клікати на свáл'бу* (*сва́д'бу*), *поклікати, просіти на свáл'бу, заклікати*

на *сва́д'бу*. Дієслово *кلی́кати* своїм походженням сягає псл. *klikati* 'т.с.' (ЕСУМ, 1985, т. II: 460); *сва́т'ба* – з псл. *svatǔba*, похідне від *svatǔ* 'сва-тання' (ЕСУМ, 2006, т. V: 186). Пор. бойк. *просі́ти* (псл. **prošiti* 'просити') 'звертатися із проханням до кого-небудь, домагатися чогось', оскільки під час обряду "просили руки дівчини" (Хібеба, 2009: 24).

Співати спеціальних весільних пісень під час звання вінків для молоді та молодого виражають словами *співа́ти* та *ла́ткати*. *Співа́ти* – з псл. *vъzрѣvati, vъzрѣti*, утворене з префікса *vъz-* 'з' і дієслова *рѣti* 'співати' (ЕСУМ, 2006, т. V: 373). Лексема *ла́ткати* поширена у бук., гуц., бойк. гов. (Руснак, 2010: 16; СГГ, 2005: 92; БГ, 1984, т. I: 402).

Дія урочистого одягання молоді у весільний одяг репрезентована назвами *убира́ти* (*ўбира́ти, прибра́ти, од'іва́ти, ўд'іва́ти, од'ага́ти*) *молоду́*.

Лексема *ўбира́ти* пов'язана з псл. **brati* (ЕСУМ, 1982, т. I: 247–248). Пор. сх. слобож. *убира́н'а* 'обряд урочистого одягнення молоді у весільне вбрання' (СВЛ, 2003: 105).

Од'іва́ти – споріднене з дієсл. *од'іти, од'ага́ти* – суфіксальне утворення від *од'аг*, який є результатом контамінації слів *одіж, одіва́ти і [дяга]* 'щось велике, важке, роздуте', *[дяг]* 'смужка лика' (ЕСУМ, 2004, т. IV: 164).

Між заручинами та весіллям відбувалася підготовка до цього великого торжества як з боку батьків, так і молодих. Так, у четвер випікали коровай для молодого, а в п'ятницю для дівчини. Обряд випікання весільного хліба має назви *печен'а хлі́ба, ўпічка (печі́н'а) корова́йу, печі́ (пекті́) колачі (хлі́б, корова́й), печу́т' молоді́ч:ин кола́ч, пе"чі́ пє́рец*. Пор. наддністр. *курува́йц'ї* 'т. с.'. Це слово мотивоване чинником *корова*, загальноприйнятої етимології не має. Найбільш імовірним, на думку етимологів, видається походження від псл. **korva* 'корова', зумовлене, очевидно, поширеною у слов'ян подібністю обрядових булочних виробів за формою до корови взагалі чи її голови з рогами або вимені (ЕСУМ, 1989, т. III: 35). За обрядовою традицією коровай як атрибут весілля символізує родючість (Глібчук, 2004: 122). Іменник *кола́ч* з псл. *kolačь* 'печений хліб круглої форми', похідне утворення від *kolo* 'коло'; назву утворено відповідно до округлої форми печива, що мала первісно обрядове значення (коло як символ щастя) (ЕСУМ, 1985, т. II: 348). Пор. гуц. *весі́льний кола́ч* (СГГ, 2005: 22).

Словосполучення *пекті хліб* – з псл. **pekti* ‘пекти’ (ЕСУМ, 2004, т. IV: 329) та *xlěbъ* ‘хліб’ (спочатку, можливо, ‘майно, багатство роду’) (ЕСУМ, 2012, т. VI: 181). У найменуванні *пе^{чи}і перец* іменник походить від угор. *peres* ‘бублик’ (СЗГ, 2008: 227).

Висновки

Як видно з нашого дослідження, передвесільний обряд – це закріплений традиціями суспільний звичай, що супроводжує одруження і народження нової сім’ї. Чимало його компонентів сягають глибокої давнини, збереглися впродовж віків і передавалися з покоління в покоління як безцінний скарб народної культури. Ця лексика чітко передає зміст самих ритуалів. Вона здебільшого належить до архаїчного шару діалектної лексики. Більшість зафіксованих нами назв віддієслівного походження. Як правило, утворені на ґрунті української мови, проте фіксуються запозичені та праслов’янського походження. Деякі з них з’явилися внаслідок переходу назв атрибутів обряду на назву самої обрядодії.

У статті подано аналіз назв на означення парубочого й дівочого життя, відмови в шлюбі, знайомства батьків молодого чи молодої із житлом своїх майбутніх сватів, згоди батьків на шлюб, домовлення батьків наречених про хід весілля, оголошення заручин дівчини та хлопця, гуляння в молодій напередодні весілля, виготовлення вінків, прикрашання весільного деревця, запрошення на обряд приготування голубців, одягання молодої у весільний одяг тощо.

Українське весільне дійство вражає своїм нерозкритим до кінця змістом, багатством образів, багатозначністю символів.

Скорочення назв мов, говорів

- Бойк. – бойківський
- Болг. – болгарська
- Бук. – буковинський
- Гуц. – гуцульський
- Зх. поліс. – західнополіський
- Наддністр. – наддністрянський
- Надсян. – надсянський
- Нж. наддніпр. – нижньонаддніпрянський
- Пол. – польська
- Псл. – праслов’янська
- Рум. – румунська

Слц. – словацька

Сх. слобож. – східнослобожанський

Угор. – угорська

Чес. – чеська

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бігусяк**, М. (2000). Із спостережень над весільною лексикою гуцульського говору. У *Гуцульські говірки: Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження* (с. 125–148). Львів: [б.в.]. 2. **Вакалюк**, Я. (1978). Весільна лексика в говірках Прикарпаття. У *Проблеми дослідження діалектної лексики і фразеології української мови: Тези доп. наук. конф. «Проблеми дослідження діалектної лексики та фразеології української мови»* (с. 9–10). Ужгород: Вид-во Ужгородського ун-ту. 3. **Глібчук**, Н. (2004). Із спостережень над весільною лексикою у наддністрянських та надсянських говірках. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, 34 (II), 120–126. 4. **Магрицька**, І. (2003). Семантична структура і культурна мотивація весільних фразеологізмів у східно-слобожанських говірках. У Гриценко, П., & Хобзей, Н. (Ред.). *Діалектологічні студії. 2: Мова і культура* (с. 182–193). Львів: Ін-т україн-ва ім. І. Крип'якевича НАНУ. 5. **Руснак**, Ю. М. (2010). Лексика родинних обрядів у буковинському діалекті (Автореф. дис. ... канд. філол. наук). Чернівці: Чернівецький національний університет. 6. **Хібеба**, Н. (2009). Номінація довесільних етапів у бойківських говірках. У Гриценко, П., & Хобзей, Н. (Ред.). *Діалектологічні студії. 8: Говори південно-західного наріччя* (с. 14–35). Львів: Ін-т україн-ва ім. І. Крип'якевича НАНУ. 7. **Хібеба**, Н. (2007). Периферія обрядової лексики бойківських говірок: назви “звичаїв, що завмерли”. *Українська історична та діалектна лексика*, 5, 503–517.

ДЖЕРЕЛА

8. **БГ** – Онишкевич, М. Й. (Укл.). (1984). *Словник бойківських говірок*: у 2 ч. Київ: Наукова думка. 9. **ГГ** – Закревська Я. (Ред.). (1997) *Гуцульські говірки: Короткий словник*. Львів: Львівська обласна книжкова друкарня. 10. **ЕСУМ** – Мельничук О. С. (Ред.). *Етимологічний словник української мови (1982–2012)*: в 7 т. Київ: Наукова думка. 11. **СБГ** – Гуйванюк Н. В. (Ред.). (2005) *Словник буковинських говірок*. Чернівці: Рута. 12. **СВЛ** – Магрицька, І. (Укл.). (2003). *Словник весільної лексики українських східнослобожанських говірок (Луганська область)*. Луганськ: Знання. 13. **СГГ** – Піпаш, Ю., & Галас, Б. (Укл.). (2005). *Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області)*. Ужгород: ПП «Графіка». 14. **СЗГ** – Сабадош, І. В. (Укл.). (2008). *Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району*. Ужгород: Ліра. 15. **СЗПГ** – Аркушин, Г. (Укл.). (2000). *Словник західнополіських говірок*: у 2 т. Луцьк: Вежа. 16. **СНН** – Чабаненко, В. А. (Укл.). (1992). *Словник говірок Нижньої Наддніпрянини*: у 4 т. Запоріжжя: Видавничо-поліграфічний комплекс «Запоріжжя». 17. **СУМ** – Білодід І. К. (Ред.). (1970–1980) *Словник української мови*: в 11 т. Київ: Наукова думка.

REFERENCES

1. **Bihusiak**, M. (2000). Iz sposterezhzen nad vesilnoiu leksykoiu hutsulskoho hovoru [Observations on the wedding vocabulary of Hutsul patois]. *Hutsulski hovirky: Linhvystychni ta etnolinhvystychni doslidzhennia*. Lviv, 125–148 [in Ukrainian].
2. **Vakaliuk**, Ya. (1978). Vesilna leksyka v hovirkakh Prykarpattia [Wedding vocabulary in the dialects of Prykarpattia]. *Problemy doslidzhennia dialektnoi leksyky i frazeolohii ukrainskoi movy: Tezy dop. nauk. konf. «Problemy doslidzhennia dialektnoi leksyky ta frazeolohii ukrainskoi movy» – Problems of researching dialectal vocabulary and phraseology of the Ukrainian language: Abstracts of the supplementary scientific conference “Problems of researching dialectal vocabulary and phraseology of the Ukrainian language”* (pp. 9–10). Uzhhorod: Vyd-vo Uzhhorodskoho un-tu [in Ukrainian].
3. **Hlibchuk**, N. (2004). Iz sposterezhzen nad vesilnoiu leksykoiu u naddnistrianskykh ta nadsianskykh hovirkakh [Observations on wedding vocabulary in the Naddnistrrian and Nadsyan dialects]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filolohichna – Lviv University Bulletin. Philological series*, 34 (II), 120–126 [in Ukrainian].
4. **Mahrytska**, I. (2003). Semantychna struktura i kulturna motyvatsiia vesilnykh frazeolohizmiv u skhidnoslobozhanskykh hovirkakh [Semantic structure and cultural motivation of wedding phraseologisms in East Slavic dialects]. In Hrytsenko, P., & Khobzei, N. (Eds.). *Dialektolohichni studii. 2: Mova i kultura – Dialectological research. 2: Language and culture* (pp. 182–193). Lviv: In-t ukrain-va im. I. Krypiakevycha NANU [in Ukrainian].
5. **Rusnak**, Yu. M. (2010). Leksyka rodynnykh obriadiv u bukovynskomu dialekti [The vocabulary of family rituals in the Bukovyna patois]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet [in Ukrainian].
6. **Khibeba**, N. (2009). Nominatsiia dovesilnykh etapiv u boikivskykh hovirkakh [The nomination of pre-marriage stages in Boyky's patois]. In Hrytsenko, P., & Khobzei, N. (Eds.). *Dialektolohichni studii. 8: Hovory pivdenno-zakhidnoho narichchia – Dialectological research. 8: Southwestern dialects* (pp. 14–35). Lviv: In-t ukrain-va im. I. Krypiakevycha NANU [in Ukrainian].
7. **Khibeba**, N. (2007). Peryferiia obriadovoi leksyky boikivskykh hovirok: nazvy “zvychaiv, shcho zavmerly” [Periphery of the ceremonial vocabulary of Boyky's dialects: names of "frozen customs"]. *Ukrainska istorychna ta dialektna leksyka – Ukrainian historical and dialect vocabulary*, 5, 503–517 [in Ukrainian].

SOURCES

8. **BH** – Onyshkevych, M. Y. (Ukl.). (1984). *Slovyk boikivskykh hovirok [Dictionary of Boyky's dialects]: u 2 ch.* Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
9. **HH** – Zakrevska, Ya. (Red.). (1997) *Hutsulski hovirky: Korotkyi slovyk [Hutsul Patois: Concise Dictionary]*. Lviv: Lvivska oblasna knyzhkova drukarnia [in Ukrainian].
10. **ESUM** – Melnychuk, O. S. (Red.). *Etymolohichni slovyk ukrainskoi movy (1982–2012) [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]: v 7 t.* Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
11. **SBH** – Huivaniuk, N. V. (Red.). (2005) *Slovyk bukovynskykh hovirok [Dictionary of Bukovyna patois]*. Chernivtsi: Ruta [in Ukrainian].
12. **SVL** – Mahrytska, I. (Ukl.). (2003). *Slovyk vesilnoi leksyky ukrainskykh skhidnoslobozhanskykh hovirok (Luhanska oblast)*. Luhansk: Znannia [in Ukrainian].
13. **SHH** – Pipash, Yu., & Halas, B. (Ukl.). (2005). *Materialy do slovyka hutsulskykh hovirok (Kosivska Poliana i Rosishka Rakhivskoho raionu Zakarpatskoi oblasti) [Materials for the dictionary of Hutsul dialects (Kosiv Polyana and Rosishka (Rakhiv district, Transcarpathia)]*. Uzhhorod: PP «Hrafika» [in Ukrainian].
14. **SZH** – Sabadosh, I. V. (Ukl.). (2008). *Slovyk zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu [Dictionary*

of Transcarpathian Patois of Sokyrnyts'a village, Khust Region]. Uzhhorod: Lira [in Ukrainian]. 15. **SZPH** – Arkushyn, H. (Ukl.). (2000). *Slovnnyk zakhidnopoliskykh hovirok [Dictionary of West-Polissya dialects]*: u 2 t. Lutsk: Vezha [in Ukrainian]. 16. **SNN** – Chabanenko, V. A. (Ukl.). (1992). *Slovnnyk hovirok Nyzhnoi Naddnyprianshchyny [Dictionary of dialects of the Lower Naddnyprianshchyna]*: u 4 t. Zaporizhzhia: Vydavnycho-polihrafichnyi kompleks «Zaporizhzhia» [in Ukrainian]. 17. **SUM** – Bilodid, I. K. (Red.). (1970–1980) *Slovnnyk ukraïnskoi movy [Dictionary of the Ukrainian Language]*: v 11 t. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Миголинець Ольга Федорівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Ужгородський національний університет; вул. Університетська, 14, м. Ужгород, 88000, Україна.

E-mail: olga.migolynets@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0002-5331-7218>

Myholynets Olga – Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language, Uzhhorod National University; 14 Universytetska Str., Uzhhorod, 88000, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 12 березня 2024 року

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Миголинець О. Ф. Зі спостережень за лексикою передвесільного обряду в українських закарпатських говірках. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна. Харків, 2024. Вип. 60 (до 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Сергія Івановича Дорошенка). С. 127–139. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.11>

APA: Миголинець, О. Ф. (2024). Зі спостережень за лексикою передвесільного обряду в українських закарпатських говірках. *Лінгвістичні дослідження, 60 (до 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Сергія Івановича Дорошенка)*, 127–139. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.11>